

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора наук з фізичного виховання та спорту, професора
Бакіко Ігоря Володимировича
на дисертаційну роботу
Базилюка Дем'яна Сергійовича
«Гендерні особливості залучення старшокласників до занять фізичною
культурою і спортом»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт
з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Актуальність обраної теми. Залученість до занять фізичною культурою і спортом набуває особливої важливості в умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства, що впливає як на освітній простір, так і на способи соціалізації та самоідентифікації старшокласників. Старшокласники все частіше демонструють низький рівень зацікавленості до занять фізичною культурою і спортом через підвищення інтелектуального навантаження, зростання кількості часу, проведеного в онлайн-середовищі, та поширення пасивних форм дозвілля, унаслідок цього погіршується фізичний стан старшокласників, що становить загрозу для здоров'я майбутнього покоління.

Сучасна система фізичного виховання в Україні продовжує функціонувати в межах застарілої спортизованої парадигми, що не враховує індивідуальних особливостей старшокласників і погано адаптована до нових соціокультурних викликів.

У цьому контексті актуалізується потреба у переосмисленні підходів до занять фізичною культурою і спортом, зокрема через призму гендерної чутливості. На думку дослідників, принцип урахування потреб, мотивів та інтересів особистості з огляду на гендерні особливості має стати провідним у побудові освітнього процесу у сфері фізичної культури.

Старший шкільний вік є критичним періодом формування особистісних орієнтацій, ціннісних настанов і мотиваційної сфери, зокрема в контексті усвідомлення гендерних ролей і поведінкових моделей. У цей час відбувається

активне становлення світогляду, що зумовлює необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу на розвиток мотивації до занять фізичною культурою і спортом.

Водночас гендер як соціальний конструкт має значний вплив на ставлення молоді до рухової активності, обумовлює характер мотиваційних установок і вибір видів та форм рухової діяльності. Проте сучасні дослідження Г. Безверхньої, В. Цибульської, Г. Гончар, Т. Круцевич, М. Дєдх, О. Марченко, А. Кашуби, В. Ковальського, В. Шелюк, В. Лукащука, О. Мартинюк, К. Левінської, А. Слобожанінова, А. Slater, M. Tiggemann, M. Weiss свідчать, що мотивація старшокласників до занять фізичною культурою відрізняється за характером. Попри це у шкільній практиці часто переважають підходи, що ігнорують ці відмінності, або ж несвідомо відтворюють гендерні стереотипи. Крім того, більшість моделей мотивації залишаються недостатньо адаптованими до гендерної специфіки старшокласників, що знижує ефективність навчального процесу та не відповідає сучасним викликам.

Зважаючи на процеси євроінтеграції України, розвиток інклюзивної освіти та необхідність дотримання принципів гендерної рівності, зростає потреба у перегляді змісту й методів викладання фізичної культури для старших класів в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) з урахуванням гендерних особливостей та мотиваційних пріоритетів старшокласників, адже формування гендерночутливого освітнього середовища сприятиме розвитку позитивного ставлення до рухової активності та подоланню стереотипів щодо «чоловічих» і «жіночих» видів спорту.

Попри наявність досліджень, присвячених гендерному підходу в освіті, як українських дослідників: О. Андрєєва, І. Хрипко; О. Біліченко; С. Вихор; Т. Говорун, О. Кікінежді; І. Євстігнеєва; Л. Кобелянська; Т. Круцевич, О. Марченко, Т. Імас, М. Дєдх; О. Луценко; О. Цокур, І. Іванова, І. Мунтян – так і зарубіжних науковців, зокрема M. de Looze, FJ Elgar, C. Currie, P. Kolip, GWJM Stevens; K. Oliver, D. Kirk; T. Ryan, а також наукових праць, у яких

підкреслюється необхідність урахування гендерних особливостей мотивації в старшій школі: О. Фащук; В. Лукащук; О. Марченко; М. Дедух, і висновки яких узгоджуються із зарубіжними дослідженнями P. Kolip та B. Schmidh; T. Ryan, Y. Poirier, проблема впливу гендерних особливостей саме на мотивацію старшокласників до занять фізичною культурою і спортом залишається недостатньо вивченою, що зумовлює наукову новизну, практичну значущість та актуальність обраної теми дослідження.

Потреба у поглибленому вивченні цих питань обумовлюється також віковими особливостями старшокласників, коли відбувається формування їх світоглядних і гендерних орієнтирів, що має довготривалий вплив на поведінкові установки у дорослому житті.

З огляду на це, актуальним є детальний аналіз залученості старшокласників до рухової активності, а також розробка моделі формування мотивації старшокласників до занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО з урахуванням гендерних особливостей, що сприяла б подоланню стереотипів, забезпеченню рівного доступу до занять і відповідала сучасним віковим та соціокультурним запитам старшокласників

Отже, актуальність теми зумовлюється:

- сучасними трансформаційними процесами в освітній галузі та суспільстві;
- суспільними потребами у забезпеченні рівного доступу до якісних занять фізичною культурою і спортом;
- необхідністю впровадження інклюзивних і диференційованих підходів до занять фізичною культурою і спортом;
- потребою підвищення мотивації учнів та учениць старших класів до рухової активності через подолання гендерних бар'єрів;
- запитом на комплексне дослідження, що враховує гендерні особливості мотивації старшокласників у ЗЗСО.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі теорії і методики фізичного виховання Національного університету

фізичного виховання і спорту України відповідно до Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2021–2025 рр. за темою 3.3 «Удосконалення системи педагогічного контролю фізичної підготовленості дітей, підлітків і молоді в закладах освіти» (номер державної реєстрації 0121U108938).

Внесок дисертанта як співвиконавця теми полягав в обґрунтуванні напряму та організації дослідження, розширенні інформаційної бази щодо застосування гендерного підходу до занять фізичною культурою і спортом старшокласників у ЗЗСО з урахуванням гендерних особливостей, а також у впровадженні отриманих результатів дослідження в практичну діяльність.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Здобувач визначив мету роботи, яка чітко окреслює очікуваний кінцевий результат, який зумовлює логіку і напрямок дослідження. Завдання сформульовані відповідно до мети роботи. Правильно визначений об'єкт і предмет дослідження.

Для вирішення поставлених у дослідженні завдань було використано комплекс взаємодоповнюючих методів: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичних джерел літератури застосовувалися з метою осмислення та узагальнення наукового досвіду з проблеми впровадження гендерного підходу в освітній процес, дослідження сучасних тенденцій розвитку занять фізичною культурою і спортом, а також для формування проблемного поля дослідження; педагогічні методи (педагогічне спостереження, констатувальний, порівняльний та перетворювальний експерименти, педагогічне тестування) були спрямовані на вивчення організаційно-методичних умов ЗЗСО, аналіз поведінки старшокласників під час уроків з фізичної культури, характер їхньої взаємодії з учителем, а також на оцінку рівня фізичної підготовленості старшокласників та реакції серцево-судинної системи юнаків і дівчат на фізичне навантаження; соціологічні методи (анкетування) застосовувалися для виявлення спортивних інтересів, переваг і мотивацій щодо участі у руховій активності як під час навчання, так і в позаурочний час; психодіагностичні методи (методика С. Бем «Маскулінність

– фемінінність» та модифікований тест «Самоопис фізичного розвитку») були використанні для визначення гендерних особливостей (маскулінність, фемінінність, андрогінність) старшокласників, а також для з'ясування їх рівня самооцінки фізичного розвитку; методи математичної статистики та аналізу включали розрахунок середніх арифметичних значень (\bar{x}), середнього квадратичного відхилення (S), коефіцієнт кореляції (r), а також кореляційний та факторний аналіз. У межах кореляційного аналізу було використано лінійний коефіцієнт кореляції Пірсона та матриця парних кореляцій, а в межах факторного аналізу – метод головних компонентів і варімакс-обертанням (верифікований, нормалізований). Усі обчислення виконувались за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel 2019 та Statistica 10.0 на персональному комп'ютері.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що здобувачем вперше:

– вперше з'ясовано вплив організаційно-методичних умов ЗЗСО на старшокласників із різними типами гендерної ідентичності, що зумовлюється частотою занять, інфраструктурними можливостями, кадровим забезпеченням та реалізацією диференційованого підходу під час занять фізичною культурою і спортом;

– вперше визначено лімітуючі та стимулюючі фактори залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом, що відображають основні чинники, які посилюють або знижують мотивацію до занять фізичною культурою і спортом, враховуючи гендерні особливості та організаційно-методичні умови ЗЗСО;

– вперше розроблено модель формування мотивації старшокласників до занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО з урахуванням гендерних особливостей, що охоплює такі складники, як: передумови розробки, мету та завдання моделі, організаційні-методичні умови реалізації моделі, до яких належать блоки, педагогічна стратегію вчителя з урахуванням типу гендерної ідентичності старшокласників, форма організації занять (урочна та

позаурочна), вибір видів та форм рухової активності та частота занять, а також критерії, за якими було перевірено та доведено ефективність розробленої моделі;

– доповнено структуру мотиваційних пріоритетів до занять фізичною культурою і спортом для старшокласників, що навчаються у ЗЗСО різного профілю (лінгвістичний, математичний та суспільно-гуманітарний), а саме: юнаки характеризуються більш стабільною внутрішньою мотивацією, тоді як дівчата виявляють більшу залежність від форми проведення занять, навчального навантаження та організаційно-методичних умов;

– доповнено наявні розробки особливостей реалізації та організації занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО, зокрема уточнено роль організаційно-методичних умов (частота та зміст занять, матеріально-технічне забезпечення, позаурочна активність), гендерного підходу, індивідуалізації та педагогічної взаємодії у формуванні позитивного ставлення та стійкої мотивації старшокласників до занять фізичною культурою і спортом.

Практична значущість роботи. Удосконалення підходів до планування та контролю занять фізичною культурою і спортом, враховуючи гендерні особливості старшокласників у ЗЗСО, що спрямовані на створення належних умов для фізичного та психоемоційного відновлення старшокласників впродовж навчального року, формування знань та умінь зі здоров'язбереження, підвищення їх рухової активності. Доповнено наявні розробки щодо особливостей реалізації та організації занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО. Основні положення, результати дослідження, розроблена модель, практичні рекомендації та висновки були апробовані протягом вересня-грудня 2025 року в процесі уроків з фізичної культури в ліцеї №43 «Грааль» м. Києва та впроваджені 26 грудня 2025 року в діяльність ЗЗСО – ліцеїв №14 і №17 м. Києва, а також в освітній процес підготовки здобувачів за спеціальністю А4.11 «Середня освіта (Фізична культура)» під час вивчення фахових дисциплін «Теорія та методика фізичного виховання»

та «Нові технології у фізичному вихованні».

Особистий внесок здобувача полягає в аналізі теоретичних основ і науковому підході до вирішення питань пов'язаних з темою дослідження, організацією і проведенням експериментальних досліджень, отриманні фактичного матеріалу, теоретичному аналізі отриманих даних, науковому обґрунтуванні гендерних особливостей залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом у різних організаційно-методичних умовах закладів загальної середньої освіти.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій здобувача в опублікованих працях. За темою дисертації опубліковано 12 наукових праць, з яких 5 фахових статей у наукових фахових видань України категорії «Б» та 7 тез у матеріалах всеукраїнських та міжнародних конференцій.

Оцінка змісту та її основних положень. Матеріали роботи викладено на 306 сторінках тексту комп'ютерної верстки державною мовою. Дисертація складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, практичних рекомендацій, висновків, списку використаних джерел літератури (207 найменування, з них 47 іноземною мовою) та додатків. Робота містить 56 таблиць і 11 рисунків.

У першому розділі «Особливості організації занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО» висвітлено програмно-методичні умови організації занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО; розкрито види, форми, засоби і методи організації процесу фізичного виховання; з'ясовано потреби, мотиви та інтереси старшокласників у процесі фізичного виховання; охарактеризована обумовленість застосування гендерного підходу у викладанні фізичної культури для старших класів.

Результати теоретичного аналізу обґрунтовують потребу в оновленні змісту й підходів до організації занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО шляхом впровадження гендерного підходу, що є не лише засобом підвищення ефективності занять, а й інструментом забезпечення рівності прав, запобігання

дискримінації та створення безпечного й інклюзивного середовища, що зумовлює необхідність подальших емпіричних досліджень, спрямованих на вивчення мотивації, самооцінки та гендерних особливостей старшокласників як чинників ефективної участі у руховій активності.

У другому розділі **«Методи та організація досліджень»** були використані такі наукові методи: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичних джерел літератури; педагогічні методи (педагогічне спостереження; педагогічне тестування фізичної підготовленості; педагогічний експеримент); соціологічні методи (анкетування); психодіагностичні методи (модифікований тест «Самоопис фізичного розвитку»; методика С. Бем «Маскуліність-фемінінність»); методи математичної статистики.

Третій розділ «Мотиви, інтереси та фізична підготовленість старшокласників ЗЗСО» присвячений вивченню впливу організаційно-методичних умов на залученість старшокласників до занять з фізичної культури у ЗЗСО; особливостей мотиваційних стимулів старшокласників до занять фізичною культурою і спортом; дослідженню рівня фізичної підготовленості, працездатності серцево-судинної системи старшокласників.

Рівень залученості до занять фізичною культурою і спортом, фізичної підготовленості, працездатності ССС та мотивації старшокласників значною мірою визначається поєднанням організаційних, статевих та індивідуально-психологічних чинників. Ефективна система занять має бути гнучкою, гендерно чутливою та орієнтованою на особистісні потреби старшокласників, що забезпечить сталий розвиток занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО.

У четвертому розділі **«Гендерні особливості старшокласників ЗЗСО»** визначено структуру типів гендерної ідентичності старшокласників; здійснено порівняльний аналіз рівня фізичної підготовленості та рухової активності старшокласників відповідно до типу гендерної ідентичності; подана характеристика самооцінки фізичного розвитку, гендерних

особливостей самоопису показників «здоров'я» та «загальна самооцінка» старшокласників; проаналізована факторна структура залученості школярів до занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО; подана оцінка ефективності впроваджень щодо залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом.

Результати дослідження доводять необхідність переосмислення організації занять фізичною культурою і спортом в старшій школі. Впровадження гендерного та диференційованого підходу, розширення спектра видів рухової активності (фітнес, функціональний тренінг, заняття на тренажерах, оздоровчі практики), поєднання спільних і роздільних занять, орієнтація на формування реалістичної самооцінки фізичного «Я» є ключовими умовами підвищення ефективності навчального процесу. Це дасть змогу не лише зміцнити фізичне здоров'я учнів, але й сформувати в них стійкі позитивні мотиви до рухової активності та здорового способу життя.

На основі отриманих даних визначено лімітуючі та стимулюючі фактори залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом з урахуванням гендерних особливостей та організаційно-методичних умов.

А також розроблено модель формування мотивації старшокласників до занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО з урахуванням гендерних особливостей.

З метою перевірки ефективності цієї моделі у ЗЗСО було організовано та проведено перетворювальний експеримент, результати якого підтвердили її ефективність і засвідчили позитивні зміни мотиваційних установок, рівня фізичної підготовленості, залученості та ставлення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом, що засвідчило доцільність упровадження розробленої моделі в реальних умовах ЗЗСО.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» здобувач узагальнив результати власних експериментальних досліджень, зіставив отримані результати із даними інших дослідників.

Базиліук Д. С. визначив наукові положення, які були підтверджені, доповнені та набули подальшого розвитку.

Оцінюючи роботу Базиліука Дем'яна Сергійовича позитивно, вважаю за необхідне звернути увагу на окремі зауваження:

1. В розділі 1, автор розглядає особливості організації занять фізичною культурою і спортом в українських ЗЗСО. Автор не вивчає організацію занять фізичною культурою і спортом в європейських ЗЗСО, що б сприяло б посиленню самої дисертації;

2. В табл. 3.3, 3.4, 3.5, 3.6, 3.7, 3.8, 3.9, 3.11, 3.13, 3.15, 3.17, 3.19, 4.4, 4.31 (Стор. 68, 70 і т.д.) не варто ставити «%» у кожен клітинку. Можна це продемонструвати у самій назві таблиці;

3. При оцінці фізичної підготовленості, чому не визначалась така фізична якість, як «витривалість» (Стор. 85)?

Зазначені зауваження не впливають на достовірність викладеного матеріалу, не знижують наукового значення та практичної цінності дисертації.

Загальний висновок. Обрана тема дисертації «Гендерні особливості залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом» є актуальною, наукові положення висунуті автором достатньо обґрунтовані, підтверджені статистичними даними та повною мірою висвітлені у публікаціях, отримані результати є новими, робота виконана із дотриманням академічної доброчесності. Враховуючи вище викладене, вважаю, що дисертаційна робота Базиліука Дем'яна Сергійовича «Гендерні особливості залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом» є завершеним самостійним дослідженням, має наукову новизну, практичну та теоретичну значущість, відповідає вимогам МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів

України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами), а її автор Базилюк Дем'ян Сергійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор наук з фізичного виховання
та спорту, професор,
професор кафедри фізичної культури,
спорту та здоров'я
Луцького національного
технічного університету

Ігор БАКІКО